

Лілія Федчук

e-mail: fedchuk.lilia@gmail.com

Галина Волкотруб

e-mail: g_volkotrub@ukr.net

ТЕКСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕМАТИКИ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ОПАНУВАННЯ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

У пропонованій публікації порушено проблему опанування студентами-іноземцями мови майбутньої професії, акцентовано увагу на ролі в цьому процесі текстів професійного спрямування, схарактеризовано поняття *професійно орієнтований навчальний текст*, описано вимоги до такого мовного матеріалу, розроблено методичні рекомендації щодо інтенсифікації роботи з навчальним текстом на заняттях з української мови як іноземної.

Ключові слова: українська мова як іноземна, професійне мовлення, фахова лексика, професійно орієнтований навчальний текст, навчальна текстотека.

The proposed publication raises the problem of foreign students learning the language of their future profession, focuses on the role of professionally oriented texts in this process, characterizes the concept of *professionally oriented educational text*, describes the requirements for such linguistic material, develops the methodological recommendations for the intensification of work with educational texts on classes on the Ukrainian language as a foreign language.

Keywords: Ukrainian language as a foreign language, professional speech, professional vocabulary, professionally oriented educational text, educational text collection.

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованого фахівця будь-якої спеціальності неможлива без засвоєння ним мови майбутньої професії. Фахова мова (професійна мова, мова професійного спілкування) – «це сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [Shevchuk, Klymenko : 17]. Розрізнявальним елементом професійного спілкування є терміни, з-поміж яких прийнято виділяти загальнонаукові та спеціальні. Вивчаючи мову, студенти певного профілю повинні не тільки поглиблювати знання загальнонавчальної лексики, а й опанувати загальнонаукові терміни й лексику обраного фаху, а також удосконалювати навички граматично правильного вживання мовних одиниць.

Особливо гостро необхідність розв'язання проблеми навчання професійного спілкування постає перед викладачем української мови як

іноземної, який зобов'язаний організувати навчальний процес так, щоб студенти-іноземці змогли навчитися легко сприймати на слух і вільно читати тексти фахової тематики, розуміти їх і перекладати рідною мовою, висловлювати свої думки щодо різноманітних питань, пов'язаних з майбутньою спеціальністю. Навчанню студентів-іноземців професійно орієнтованого мовлення присвятили науково-методичні праці З. Бакум, І. Дроздова, С. Коломієць, О. Копилова, Н. Костриця, З. Куньч, Т. Лагута, Н. Московчук, Т. Михайлова, Н. Станкевич, Г. Швець та інші дослідники. Усі вони поділяють думку, що вивчення мови майбутньої професії здійснюється «в результаті систематичної праці з фаховими текстами, насиченими галузевою термінологією» [Mukhailova : 90]. Саме тому, як справедливо стверджує Г. Швець, сьогодні «добір і лінгводидактичний аналіз наукових текстів, каталогізація типів текстів певної наукової галузі, моделювання ефективної системи роботи з опанування термінології, нарешті, розроблення навчальних посібників з наукового стилю мовлення становлять головний вектор у методиці навчання української мови іноземних студентів різних спеціальностей» [Shvets : 115].

Мета цієї наукової розвідки – розтлумачити базові поняття навчання української мови як іноземної на текстовій основі, виявити методично релевантні вимоги до професійно орієнтованих навчальних текстів та подати методичні рекомендації щодо інтенсифікації роботи з цим мовним матеріалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текст набуває статусу навчального, коли він підпорядкований розв'язанню певної дидактичної мети [Shvets : 201]. У ролі навчального матеріалу на заняттях з української мови як іноземної використовуються монологічні науково-професійні тексти з обраного студентами фаху та діалоги, які відтворюють реальні ситуації професійного спілкування (бесіди на побутові та науково-професійні теми, дискусії, обговорення лекцій, практичних занять, доповіді на конференціях тощо).

Як відомо, монологічні та діалогічні навчально-професійні тексти можуть бути модельованими та автентичними. Модельовані тексти спеціально

адаптовані до певного контингенту студентів та до рівня їхніх мовних знань і мовленнєвих умінь. Під моделюванням навчальних текстів розуміють раціональний відбір і формування навчального матеріалу в текст, покликаний розв'язувати певні лінгводидактичні завдання [Shvets : 225–226]. Автентичні (природні) тексти – це уривки з наукових і науково-популярних статей, підручників, монографій, виступів на конференціях тощо. Використання текстів зазначених видів повинно відповідати такому принципу: від модельованих – до автентичних, оскільки використання текстів другого виду передбачає наявність у студентів високого рівня володіння мовою.

У лінгвометодичній літературі неодноразово порушувалося питання щодо вимог до текстового матеріалу для занять з української мови як іноземної [огляд літератури щодо критеріїв відбору фахових текстів див.: Корулова; Ропомарова, Ковалова : 129–132]. Проте єдиного підходу до розв'язання цієї проблеми в науковців немає ще й досі, тому питання відбору галузевого мовного матеріалу потребує подальшого вивчення. На нашу думку, науково-навчальний текст для інокомунікантів повинен бути: 1) добре продуманим, зорієнтованим на засвоєння виучуваної лексики та граматичних конструкцій (передбачати інтенсивне повторення їх у межах тексту з метою запам'ятовування й розвитку навичок правильного вживання); 2) зрозумілим, доступним (базуватися на вже засвоєних студентами лексемах та граматичному матеріалі, відповідати рівневі володіння студентами мовою); 3) цікавим (викликати інтерес та заохочувати до здобуття нових знань); 4) професійно орієнтованим (нести актуальну професійну інформацію); 5) логічно скоординованим з науковими темами профільних дисциплін; 6) у міру насиченим новим мовним матеріалом, зокрема термінами та синтаксичними конструкціями, засвоєння яких є основою для вивчення наукового стилю в цілому та фахових дисциплін зокрема; 7) нормативним, укладеним з дотриманням лексико-граматичних і стилістичних норм сучасної української літературної мови.

Вивчення наукових досліджень, присвячених роботі з текстом на уроках української мови як іноземної, та багаторічний досвід роботи в цій сфері діяльності дали можливість поділитися певними методичними порадами щодо раціональної організації роботи з текстом на різних етапах: дотекстовому (передтекстовому), власне текстовому (потекстовому, притекстовому) та післятекстовому.

Мета *дотекстового* етапу роботи – зацікавити темою, порушеною в тексті, та підготувати студента до його читання й розуміння. Особлива роль тут відводиться тлумаченню нових лексем, зокрема термінів. Для з'ясування їхньої семантики не варто, на нашу думку, послуговуватися лише одним, хоча й найпоширенішим, прийомом – пояснення значення слова за словником (перекладним, а в разі потреби – і тлумачним чи термінологічним). Необхідно застосовувати й інші усталені в лінгводидактиці прийоми, а саме: семантизацію за контекстом (так званий мовний здогад); переклад слова іншою мовою, зокрема мовою-посередником чи рідною; вказівку на відповідність певному родовому поняттю та суттєву видову ознаку; конкретизацію шляхом перерахування видових понять, які репрезентують родові поняття; опис певного поняття з вказівкою на його кваліфікацію, призначення, склад, сферу застосування тощо; унаочнення, або пояснення значення слів за допомогою демонстрації реальних предметів, карток із малюнками, фотоматеріалів, відеоматеріалів; синонімізацію або антонімізацію, тобто добір синонімів чи рідше антонімів; аналіз походження термінів, їхньої морфемної будови та способів творення; зіставлення нового терміна з уже знайомими студентам однокореневими словами.

Добір оптимальних прийомів семантизації потребує копіткої роботи. Вважаємо за доцільне заздалегідь згрупувати передбачені для засвоєння на занятті слова відповідно до найбільш адекватних способів тлумачення. Для пояснення значень кожної групи лексем варто запропонувати окреме завдання. При цьому важливо до процесу семантизації активно долучати студентів, пропонуючи їм завдання такого типу: перекладіть за допомогою онлайн-

словника термін рідною мовою та спробуйте самостійно пояснити його значення своїм товаришам; порівняйте своє пояснення семантики слова зі словниковою статтею в тлумачному чи термінологічному словнику; доберіть до кожного запропонованого значення відповідне слово з довідки; з'єднайте малюнок предмета зі словом, яке називає його; доберіть із довідки синонім до запропонованих лексем тощо.

Щоб нововведене слово чи термін студенти легко сприймали й активно вживали на наступних етапах роботи, треба не тільки витлумачити його значення, а й виробити в студентів уміння доцільно вибирати його з-поміж інших, навчити правильно вимовляти (зокрема наголошувати), утворювати граматичні форми та будувати з ними словосполучення й речення. Отже, потрібен комплексний підхід до ознайомлення з новим словом. З цією метою семантизацію слів на дотекстовому етапі слід доповнити низкою інших вправ з нововведеними лексемами, як-от: прочитати слова з дотриманням акцентуаційних норм; змінити слова; утворити ту чи іншу форму; дописати закінчення; вибрати з дужок потрібний синонім; утворити від запропонованих слів за допомогою певного афікса похідні з певним словотвірним значенням.

Власне *текстовий* етап роботи, мета якого – прочитати й зрозуміти прочитане, також має бути насичений певними завданнями, зорієнтованими на активізацію розумової діяльності студентів та на краще усвідомлення отриманої інформації. Для цього доцільно заздалегідь продумати поділ тексту на його змістові частини (мікротексти). Після читання кожної частини корисно запропонувати студентам виконати певні завдання, зокрема такі: визначити тему прочитаного уривку та дати йому назву; виділити головне й другорядне з прочитаного; виділити ключові слова чи словосполучення; поставити питання до тематично основного речення; спрогнозувати, про що йтиметься далі.

Організація роботи на *післятекстовому* етапі має бути спрямована на розв'язання таких основних завдань: з'ясування рівня розуміння студентами прочитаного та розвиток у них комунікативних умінь і навичок. Плануючи навчальну діяльність студентів на цьому етапі, варто керуватися таким

принципом: чим більше різноманітних завдань буде запропоновано студентам, тим ефективнішою буде робота. Корисними на цьому етапі будуть: 1) завдання на перевірку розуміння тексту (з'ясувати, чи відповідає запропоноване висловлювання змістові тексту; вибрати правильну відповідь з-поміж кількох запропонованих; доповнити речення одним зі слів чи словосполучень, записаних у дужках; вставити на місці пропусків потрібні слова з дужок чи з довідки; вибрати правильний варіант завершення речення; уставити пропущені слова; дати відповіді на питання; відновити логічну послідовність у запропонованому плані до тексту; з'єднати репліки-запитання діалогу з репліками-відповідями; з'єднати частини речення та ін.); 2) завдання на формування вміння здійснювати семантично еквівалентні заміни отриманої інформації іншими конструкціями (замінити одне речення іншим за зразком; скласти план тексту; перебудувати прості речення в складне й навпаки; 3) творчі завдання (дати свою назву тексту; сформулювати запитання за змістом прочитаного; скласти речення з ключовими словами; переказати текст; розповісти, що ви дізналися з тексту про...; підготувати повідомлення на тему... та виступити з ним на студентському науковому семінарі; розказати одногрупнику про зміст пропущеної ним лекції на тему...).

На жаль, як показує аналіз уже опублікованих збірників текстів для інокомунікантів, запропонований у них зміст роботи не завжди відповідає окресленим вище методично доцільним рекомендаціям. Зокрема, на *дотекстовому* етапі простежуються такі недоліки: 1) не завжди читанню тексту передують певні завдання; 2) передтекстові вправи зводяться до завдань, зорієнтованих тільки на тлумачення значення нових слів; 3) для семантизації обирається лише один прийом: з'ясуйте значення слів (при цьому не зазначається, у який спосіб та за допомогою якого словника це можна зробити) чи ознайомтеся зі значенням нових слів (подається тлумачення їх чи переклад англійською мовою); 4) у процесі семантизації не привертається увага до афіксів нетипових чи проблемних граматичних форм, а також до особливостей керування; 5) відсутні завдання на осмислення місця виучуваних слів у

лексичній системі (робота з синонімами, антонімами, омонімами, різними значення багатозначного слова, виявлення з-поміж нових слів ключових на основі зіставлення із заголовком тексту) та на утворення й вживання його граматичних форм; подекуди такі вправи не виправдано переносяться на післятекстовий етап роботи з текстом.

На *власне текстовому* етапі робота, на жаль, зводиться лише до читання тексту.

На *післятекстовому* етапі нерідко пропонується тільки одне завдання – дати відповіді на питання за змістом прочитаного.

Вважаємо, що усунення зазначених зауваг та дотримання викладених методичних порад сприятиме поліпшенню ефективності опанування фахової мови в цілому та засвоєнню професійної лексики зокрема.

Висновки. Отже, здійснене нами дослідження дає підстави констатувати, що основним джерелом опанування студентами-іноземцями мови майбутньої спеціальності є професійно орієнтований навчальний текст. Методично обґрунтований підхід до відбору чи створення таких текстів, а також застосування системи доцільних завдань до них є головними факторами, які зумовлюють ефективність мовного навчального процесу. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у створенні навчальної текстотеки для студентів певної спеціальності та системи завдань до кожного тексту.

References

- Kopylova O. V. Naukovyi tekst yak osnovna odynytsia navchannia movy inozemnykh studentiv-ekonomistiv. *Problemy i perspektyvy movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv* : zb. nauk. statei za materialamy XIV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 zhovtnia 2020 r.). Kh. : KhNADU, 2020. S. 320–326.
- Mykhailova T. V. Ukrainська terminolohiia v systemi pidhotovky inozemnykh studentiv. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* : zb. nauk. prats. Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi un-t. 2019. № 65. T. 2. S. 89–95.
- Ponomarova O. I., Kovalova A. V. Vidbir navchalnoho materialu u formuvanni inshomovnoi profesiinoi kompetentsii. *Vykkladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky: naukovy doslidzhennia, dosvid, poshuky* : zb. nauk. prats. 2012. Vyp. 21. S. 126–134.
- Shevchuk S. V., Klymenko I. V. Ukrainська mova za profesiinym spriamuvanniam : pidruchnyk. K. : Alerta, 2013. 696 s.

Shvets H. D. Teoretyko-metodychni zasady navchannia ukraïnskoi movy inozemnykh studentiv humanitarnykh spetsialnosti : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.02; Kyiv. un-t im. Borysa Hrinchenka. K., 2021. 730 s.